

Dějiny 2. poloviny 20. století

Dne 9. listopadu 2007 se v prostorách MŠMT (Karmelitská 7, Praha 1, místnost 081 C) uskutečnila **oborová konference Dějiny 2. poloviny 20. století**. Konference se zúčastnilo na 60 učitelů dějepisu ze základních a středních škol.

Konference byla pořádána Asociací pedagogů základního školství v rámci projektu ESF „Motivací k metodice“ ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

- ✚ Cílem konference bylo poskytnout učitelům základních a středních škol didaktické a metodické inspirace a další informace k výuce dějin druhé poloviny 20. století.
- ✚ Každý registrovaný účastník obdržel zdarma
  - CD s příklady metodického zpracování osnov všech vyučovacích předmětů - jeden z výstupů projektu „Motivací k metodice“
  - publikaci R. Stradlinga: Jak učit evropské dějiny 20. století
  - publikaci R. Stradlinga: Multiperspektivita
  - informaci o vybraných projektech MŠMT
  - sborník Historie a škola III.

Program konference

9: 45 – 10:00	zahájení konference - náměstek MŠMT RNDr. Jindřich Kitzberger
10:00 – 10:45	doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc., FF Univerzita Ostrava – <u>Atraktivita témat z nejnovějších dějin z pohledu žáků a jejich učitelů (výsledky výzkumu)</u>
10:45 – 11: 30	PaedDr. Antonín Veselý, Česká školní inspekce, <u>Výuka dějin 2. poloviny 20. století na školách z pohledu ČŠI</u>
11:50 – 12:35	prof. PhDr. Vratislav Čapek, DrSc. – <u>Používání multiperspektivity ve výuce nejnovějších dějin</u>
13,15 – 14,15	PhDr. Prokop Tomek, budoucí Ústav pro studium totalitních režimů – <u>Prameny z období totality a jejich využití pro potřeby vzdělávání</u>
14:30 – 15:30	Mgr. Václav Ulvr, Technická universita v Liberci – <u>20. století v českých učebnicích dějepisu</u>
15:30 – 15,45	Josef Vondráček - <i>Informace o projektu ESF Motivací k metodice</i>
15,45 - 16,15	diskuse a ukončení konference

Záznam z jednání – názory účastníků.

Konferenci zahájil náměstek MŠMT pro regionální školství RNDr. Jindřich Kitzberger. Stručně charakterizoval situaci výuky dějin tohoto období, vyzval přítomné, aby diskutovali o možnostech, jak posílit výuku soudobých dějin na školách a požádal je, aby své návrhy sdělili na konferenci pro využití pracovníky ministerstva a jejich kolegy.

Po příspěvku doc. Gracové se diskutovalo o potřebnosti učebnic. V diskusi zazněly tyto názory a otázky: Je účelné nahradit učebnice jinými materiály připravenými učiteli? Učebnice jsou považovány za užitečné při výuce (doplňené o další materiály), jejich výhodou je např. jejich správnost, protože prošly náročným schvalovacím řízením. Učitelé nemají většinou čas na tvorbu vlastních textů. Zmiňovány byly i nové metody výuky ve spolupráci s historiky. Ubývá učitelů, kteří lpí na učebnicích a požadují na žácích slovo od slova.

Diskuse po prezentaci PaedDr. Veselého zmiňovala otázku vlastivědy, aplaus vzbudila slova, že nelze vlastivědu považovat za dějepis – je to propedeutika k dějepisu, v současné době je v závislosti na některých učebnicích vlastivědy předimenzována.

Na příspěvek prof. Čapka reagoval ve vystoupení prof. Beneš: „referát prof. Čapka obrátil pozornost na několik závažných témat, která jsou dnes spojena se školním dějepisem i jeho konkrétní výukou. Prvním z nich je skutečnost, jíž si povšiml už kdysi italský filozof a historik B. Croce: vlastně celé dějiny jsou současné. Lze zpřítomnit jakkoli vzdálenou minulost a aktualizovat ji pro současné politické, kulturní či sociální potřeby. Odtud vyplývá nutnost „celostního“ pohledu na školní dějepis a odtud je možné odvozovat i jeho základní edukační funkce.

S tím souvisí i problém tzv. tématického dějepisu. U nás se tohoto označení užívá spíše pro možnost jakéhosi „volného“ výběru obsahu učiva. Je ale nutné upozornit na to, že jinde jde většinou (snad kromě anglosaského školství) o odpovědný výběr činěný leckdy už při konstrukci kurikula – a v dějepisu odpovídá např. takovým jevům, které jsou z hlediska dějinného vývoje málo proměnné anebo přímo trvalé, např. otázka bydlení, odívání, stravy, náboženství.

Do třetice souvisí se soudobostí dějin problém jejich etiky, etického hodnocení dění a jednání lidí. To je mimořádně závažný problém, zejména proto, že takový přístup tvoří mnohdy základní prizma vidění dění a jednání – to je „dobré“, to „špatné“, to je „správné“, „to zas nepřijatelné“ atd. Na jiné úrovni si je třeba uvědomit, že dějiny nejsou součtem individuální osudů. A přitom právě takového přístupu jsme někdy svědky, zejména v oblasti mediální historiografie, která dění individualizuje: na životním příběhu chce mnohdy ukázat dobu.

Musíme si být vědomi toho, že vztahy mezi individuálním a sociálním jsou složitější, což znovu souvisí s etikou, musíme vzít za své, že dějinné jevy jsou hodnotové a neexaktní; školní dějepis a jeho výuka mají proto celkový akulturační význam: prostřednictvím minulého, které je vždy součástí naší přítomnosti, včleňují mladé generace do společnosti a jejího politického, kulturního i sociálního života.“

Referát pana Tomka otevřel debatu k řadě citlivých témat spojených s výukou soudobých dějin, kde zazněly následující postřehy: Soudobé dějiny je potřebné „zaldnit“ osobními příběhy, učitelé jsou ale postaveni před náročný úkol – nic není černobílé a jednoduché, ve třídě je nutné mnoho vysvětlovat, napomoci zde může např. metoda multiperspektivity. Škola zde musí bojovat se stereotypem nahlížení na dějiny představovaným bulvárním tiskem. Podstatné je nevzbuzovat nenávisť mezi žáky. Materiály z archivů je nezbytné komentovat, učitel se tedy musí sám připravit a vzdělat se. Pro žáky je obtížné pochopit, že se jednalo o období, ve kterém chování lidí bylo různě motivováno. Těžko mohou zaujmout racionální postoj k porozumění chování lidí v tomto období, které oni neprožili - nebezpečí emotivního přístupu. Materiály i metody pro hodinu musí pečlivě předem vybrat s ohledem na konkrétní skupinu žáků (tato pedagogická zásada je v případě výuky citlivých témat soudobých

dějin nezbytná). Žáci mohou reagovat nečekaně, je zde potřebné se připravit na to, že mohou být přespříliš emotivně zatíženi. Projekt – hodina takto učitelem připravená by neměla být samoúčelná, často při takovýchto tématech mizí cíl.

Po referátu pana Ulvra se rozpoutala nečekaně živá a konstruktivní rozprava o tom, jak by mohlo a mělo být učivo v ŠVP rozvrženo, aby byl dostatek času na výuku dějin druhé poloviny 20. století. Padaly návrhy na aktualizaci vzdělávací obsahu ve starších obdobích propojením se současností, využití mezipředmětových vztahů po dohodě s kolegy, atp. Obecně panuje představa, že žáky zajímá antika, jejich zájem je možné využít i pro ostatní období. Není také možné učit pouze to, co žáky zajímá, ale snažit se o to, aby je zajímalo pokud možno co nejvíce. Všichni z přítomných se s úsměvem shodli v tom, že učitel dějepisu si čas na svou oblíbenou látku najde, důležité ale je, aby byly naplněny v dostatečné míře vzdělávací programy.

DĚKUJEME VŠEM ÚČASTNÍKŮM KONFERENCE.

*Zápis připravili Naďa Holická a Josef Vondráček
s využitím diskusních příspěvků účastníků konference.*

Anotace příspěvků

(Celý text příspěvků bude k dispozici na webových stránkách MŠMT, zvažuje se vytištění ve sborníku Historie a škola 2007.)

Poznatky z Výzkumu aktuální podoby výuky dějepisu na základních a středních školách

Blažena Gracová

Empirické šetření, jehož výsledky text představuje, proběhlo mezi učiteli dějepisu ZŠ a SŠ a maturanty se zájmem o dějepis (273 a 263 respondentů) roku 2005/6. Výzkum sledoval mimo jiné míru atraktivity některých konkrétních témat historie 20. století (nebo naopak jejich malou oblibu), pozornost věnovanou ve výuce moderním dějinám, a to z pohledu vyučujících i vyučovaných. Záměrem průzkumu bylo i zjištění, kterými tématy či historickými mezníky obvykle výuka dějepisu končí. Náš průzkum také sondařoval, jak jsou jednotlivými pedagogy reflektována tematická a rovněž metodická doporučení MŠMT. Poslední jmenovaná část našeho šetření poodhaluje reálnou podobu současného školního dějepisu. Lze zobecnit, že nejnovější dějiny představují tematiku pro studující mládež přitažlivou a lze předpokládat, že nejen pro zájemce o dějepis. Její atraktivitu by však výrazně zvýšil i modernější způsob prezentace učiva.

Výuka dějin 2. poloviny 20. století na školách

Antonín Veselý

Rámcový vzdělávací program, podle kterého se začíná vyučovat od školního roku 2007/2008, kultivuje historické vědomí a uchovává kontinuitu historické paměti. Ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost vzdělávacího oboru Dějepis

je kladen důraz na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny většiny současných společenských jevů. Tato dějinná oblast byla zdůrazněna i ve vzdělávacím programu Základní škola, podle kterého se v současnosti vyučuje ve většině základních škol.

Všichni učitelé dějepisu v základních a středních školách by měli mít přehled o celém cyklu dějepisného vzdělávání, protože historie se prolíná výukou od 1. stupně základní školy až po maturitní zkoušku.

V rámci České školní inspekce byla vytvořena odborná komise pro vývoj kritérií pro oblast společenskovedního vzdělávání. Komise spolupracuje na této problematice s pracovníky Výzkumného ústavu pedagogického a Národního institutu pro další vzdělávání.

Využívání multiperspektivity při výuce nejnovějších dějin

Vratislav Čapek

Stat' vychází z empiricky zjištěných závěrů, že i přes velkou podporu dějinám současnosti ve výuce dějepisu se nedosahuje očekávaných výsledků.

První část statě proto zjišťuje, proč se tak děje a příčiny vidí v samém charakteru současných dějin jako oboru a dále v ne příliš úspěšném vložení těchto dějin do projektu školní výuky.

Druhá část se zabývá 2 podstatnými kritikami dějepisu ve škole po druhé světové válce. První, tzv. New History, rozšířená zejména britským vlivem do celé Evropy od 70. let, kritizuje popisné, chronologické vyučování převážně politických a konstitučních dějin a předkládá řadu možností, jak koncipovat dějepisu ve škole nově. Druhá kritika se rozšířila do celého světa zejména po konci studené války a je založena na využívání probíhající globalizace a diverzifikace společenského vývoje a zvláštní specifiky diverzifikace, tzv. devoluce v zemích, kde různá etnika se nejen kulturně, ale i politicky a státotvorně emancipují. Účelem je dosáhnout takového vzdělání, které by studenta připravilo na život v pluralitních, integrovaných mezinárodních systémech, vyžadující nové kompetence, které jsou internacionální, nsvázané pouze se specifikem vlastní národní kultury a dané pouze okamžikem, časem.

Třetí část se věnuje speciálně multiperspektivitě jako koncepci výuky dějepisu, jako strategii ve výuce či jako metodě vyučování dějepisu. Multiperspektivita hledí na historický vývoj, události a jevy z různých hledisek, z různých stran pohledů, přičemž lze využít postupů a procesů, které jsou historické metodologii jako oboru vlastní. Stat' analyzuje problémy s tím spojené a nastiňuje výhody tohoto postupu, které vidí ve zbavování se stereotypů, v odstranění jednostrannosti interpretací, zaujatostí, předsudků, netolerantnosti, staví se v cestu politickému zneužívání historie, propagandě apod. Multiperspektivita je přímo účastna v demokratickém způsobu výuky a vytváří k tomu kompetence gnozeologické, komunikativní a hodnotové, které jsou svázané s dvěma základními tendencemi ve vývoji současné výuky dějepisu ve světě. První spočívá ve vědomí, že ve výuce nejde pouze o poznatek, ale i o způsob, jak se k němu dospělo, tedy o otázky metodologické, o historické myšlení a historické vědomí; druhá se týká snahy o to, aby poznatek neměl pasivní povahu, ale aby naopak byl aktivní, vedl studenty totiž ke kompetencím, schopnostem a dovednostem smysluplně žít a orientovat se v současném světě.

Prameny z období totality a jejich využití pro potřeby vzdělávání

Prokop Tomek

Zlepšující se podmínky přístupu do archivů z doby totality dnes nabízejí možnosti pro využití nových dokumentů a informací, využitelných i ve vzdělávacím procesu. Nejde ani tak o „velké dějiny“, ale zejména o příběhy. Jako vynikající nástroj k zprostředkování zkušenosti s totalitou mohou při výchově sloužit soubory komentovaných dokumentů, ukazujících například konkrétní případy perzekuce mládeže.

Dnes hojně využívaným prostředkem je i metoda „oral history“. Ač se opírá o paměť a soudobou interpretaci minulosti jedincem, má stejné zaměření – příběh. S nezbytným doplněním a upřesněním písemnými prameny a komentářem historiků může velmi dobře posloužit jako pomůcka pro zprostředkování minulosti. Soudobé dějiny nabízejí neocenitelnou výhodu možností využití svědectví žijících současníků.

I mimo tradiční vzdělávací zařízení existují iniciativy a instituce, nabízející různé formy doplnění výchovného procesu. Nově vznikající Ústav pro studium totalitních režimů hodlá napomáhat poskytováním vzdělávacích programů, publikací dokumentů i individuálními konzultacemi zlepšení stále kritizovaného stavu vzdělávání v dějinách druhé poloviny 20. století.

Nejen o českých učebnicích dějepisu pro výuku 2. poloviny 20. století

Václav Ulvr

Referát upozorňuje na úskalí výuky 2. poloviny 20. stol. na základních školách a nabízí dílčí řešení. Autor doporučuje věnovat výuce nejnovějších dějin 25 – 30 vyučovacích hodin; doporučuje změny v tradičním časovém rozložení učiva především v šesté třídě. Tyto změny by měly dát více prostoru výuce dějin 2. poloviny 20. století ve třídě deváté. Dále se autor zamýšlí nad problematikou funkčního učiva, zmiňuje se o náročnosti českých učebnic dějepisu pro výuku daného období a zdůrazňuje nezbytnost permanentní komunikace mezi učiteli konkrétních předmětů na konkrétní škole i potřebnost tematizace dějepisného učiva v rámci tématických celků RVP ZV. Komunikace a tematizace učiva napomáhají podle Ulvra k zásadnímu vylepšení úrovně výuky nejen dějin druhé poloviny 20. století.